

De arbeidsmarkt: crisistijd en trends

Werkzame beroepsbevolking krimpt tijdens crisis

- Arbeidsmarkt reageert vertraagd op conjunctuur
- Krimp vooral onder mannen en jongeren

Daling flexwerkers snel voorbij

- Aantal flexwerkers groeit sinds tweede kwartaal 2009
- Aantal zelfstandigen neemt nauwelijks af

Binding met arbeidsmarkt blijft toenemen

- Deeltijdwerk onveranderd in de lift
- Arbeidsdeelname vrouwen blijft toenemen

Vergrijzing beroepsbevolking zet door

- Vooral vergrijzing in het onderwijs
- Steeds meer banen vervuld door 65-plussers

De recente economische crisis laat zijn sporen nog na op de arbeidsmarkt. Medio 2010 is de directe crisis, die eind 2008 begon en zijn dieptepunt bereikte in het begin van 2009, voorbij. Op de arbeidsmarkt waren de eerste gevolgen van de crisis een oplopende werkloosheid en een terugval in de vraag naar flexibele arbeid. De totale omvang van de werkzame beroepsbevolking reageert vertraagd op de conjunctuur. Pas vanaf het derde kwartaal van 2009 was er sprake van een krimp van de totale werkzame beroepsbevolking. Deze krimp hield tot medio 2010 aan. Het aantal werknemers met een vast arbeidscontract daalde vanaf eind 2009 en deze daling zette door in het begin van 2010. In het tweede kwartaal van 2010 is de werkloosheid gedaald en steeg het aantal flexwerkers voor het eerst weer.

1. Werkzame beroepsbevolking krimpt tijdens crisis

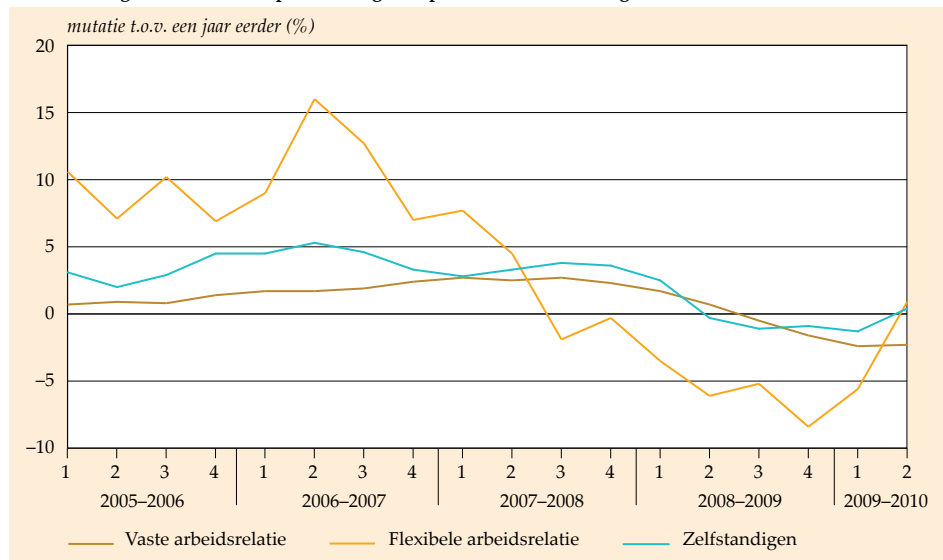
- Arbeidsmarkt reageert vertraagd op conjunctuur
- Krimp vooral onder mannen en jongeren

Ondanks de economische crisis van eind 2008 bleef de werkzame beroepsbevolking nog groeien tot het tweede kwartaal van 2009. Deze positieve groei was ingezet in het tweede kwartaal van 2005. De arbeidsmarkt reageert ook vertraagd op de conjunctuur nu de (eerste) crisis sinds begin 2010 voorbij is. De werkzame beroepsbevolking was in het tweede kwartaal van 2010 met bijna 1,7 procent gekrompen ten opzichte van een jaar eerder.

Onder mannen zette de krimp van de werkzame beroepsbevolking al in het eerste kwartaal van 2009 in. Dat is veel eerder dan bij vrouwen, bij wie de groei nog stand hield tot het laatste kwartaal van 2009. Bij mannen kromp de werkzame beroepsbevolking ook sterker dan bij vrouwen. In het tweede kwartaal van 2010 was de werkzame beroepsbevolking van mannen gekrompen met 2,7 procent ten opzichte van een jaar eerder, bij vrouwen was dat slechts 0,4 procent. De snellere reactie van mannen op de economische crisis komt doordat mannen vaker dan vrouwen in conjunctuurgevoelige sectoren werken, zoals ICT, bouwnijverheid, en techniek. Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in minder conjunctuurgevoelige sectoren, zoals het openbaar bestuur, de zorg en het onderwijs.

Onder jongeren zette de krimp van de werkzame beroepsbevolking in het eerste kwartaal van 2009 in. Deze krimp was veel sterker dan onder de rest van de beroepsbevolking. Onder jongeren bedroeg de krimp van de werkzame beroepsbevolking in het tweede kwartaal van 2010 maar liefst 7,8 procent. Dat jongeren tot 25 jaar snel de gevolgen merken

Ontwikkeling werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkkring

van een crisis komt omdat veel van hen een flexibel arbeidscontract hebben. Dergelijke contracten zijn gevoeliger voor conjunctuurschommelingen dan vaste arbeidsrelaties.

2. *Daling flexwerkers snel voorbij*

- Aantal flexwerkers groeit sinds tweede kwartaal 2009
- Aantal zelfstandigen neemt nauwelijks af

De werkende beroepsbevolking kan worden uitgesplitst naar mensen met vaste en flexibele arbeidsrelaties en zelfstandigen. Arbeidsrelaties kunnen flexibel zijn in arbeidsuren zoals bij oproepkrachten, maar ook in de termijn van de aanstelling zoals bij uitzendkrachten. De economische crisis heeft in eerste instantie vooral het aantal werknemers met een tijdelijke aanstelling, meer specifiek uitzendkrachten, doen dalen. In het derde kwartaal van 2008 was er voor het eerst sinds 2005 sprake van een krimp van het aantal flexwerkers. In het tweede kwartaal van 2010 is er een eind gekomen aan deze krimp. Het aantal flexwerkers groeide met 0,9 procent.

Het aantal werknemers met een vaste arbeidsrelatie bleef in 2008 en de eerste helft van 2009 nog groeien. Vanaf het derde kwartaal van 2009 nam echter het aantal werknemers met een vaste arbeidsrelatie af. In het tweede kwartaal van 2010 waren er 134 duizend (2,3 procent) minder werknemers met een vaste arbeidsrelatie dan een jaar eerder. Deze daling kwam nagenoeg volledig voor rekening van werknemers met een voltijdse aanstelling.

Het aantal zelfstandigen is in de periode van het tweede kwartaal van 2009 tot het eerste kwartaal van 2010 licht gekrompen. In het tweede kwartaal van 2010 was er voor het eerst weer sprake van een lichte groei (0,4 procent) van het aantal zelfstandigen.

Werkloosheid loopt op: 142 duizend werklozen erbij sinds begin economische crisis

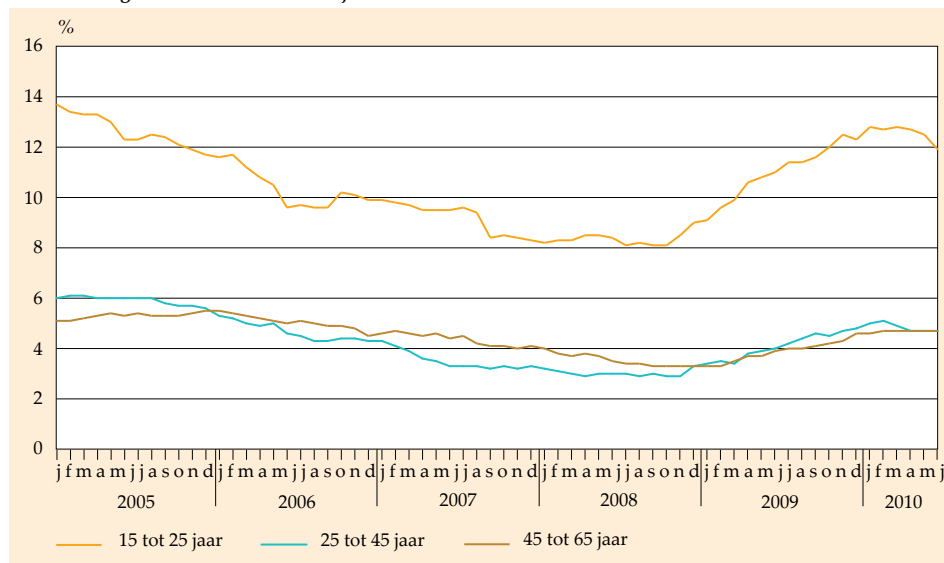
De werkloosheid bereikte het laagste punt van de afgelopen vijf jaar in het najaar van 2008. Toen was 3,7 procent (288 duizend mensen) van de beroepsbevolking werkloos. Sinds die tijd liep de werkloosheid weer op. In maart 2010 waren er 446 duizend werklozen. Dat waren er 158 duizend meer dan in het begin van de economische crisis. Vanaf het tweede kwartaal van 2010 lijkt aan de stijging van de werkloosheid voorlopig een einde te zijn gekomen. In juni 2010 was de werkloosheid 5,5 procent (430 duizend werklozen).

Vooraf jongeren hebben last gehad van de crisis. Onder hen is de werkloosheid veel sterker gestegen dan onder ouderen. In juni 2010 was 11,9 procent van de jongeren van 15 tot 25 jaar werkloos. Dat komt neer op 102 duizend jongeren, terwijl de werkloosheid onder de 25-plussers minder dan 5 procent was. De werkloosheid nam ook sterk toe onder 25- tot 45-jarigen. De stijging van de werkloosheid onder 45-plussers was minder sterk dan onder beide jongere leeftijdsgroepen. Onder 25- tot 45-jarigen en jongeren daalt de werkloosheid sinds enkele maanden licht. Onder de 45-plussers is daarvan echter nog geen sprake.

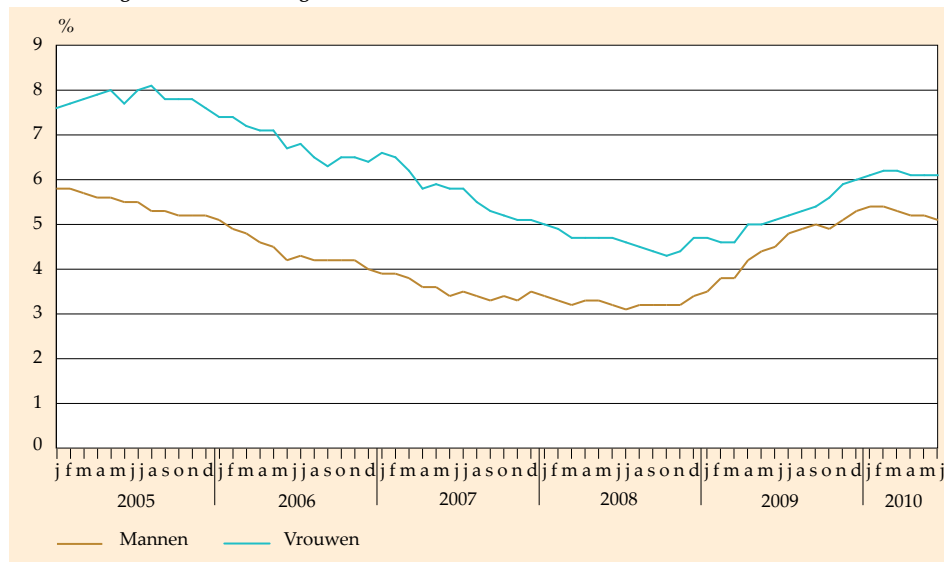
Aan het begin van de crisis (najaar 2008) steeg de werkloosheid onder mannen harder dan onder vrouwen. De laatste maanden daalde het aantal mannelijke werklozen, terwijl het

aantal vrouwen dat werkloos was nauwelijks terugliep. In juni 2010 was het aantal werkloze mannen ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder toegenomen met 22 duizend tot 220 duizend. Het aantal werkloze vrouwen steeg met 34 duizend tot 211 duizend. Sinds het begin van 2009 zijn er weer meer mannen werkloos dan vrouwen. Tussen 2005 en 2009 was dat nog andersom. Het werkloosheidspercentage (het aandeel werklozen in de beroepsbevolking) ligt bij vrouwen (6,1 procent) nog altijd hoger dan bij mannen (5,1 procent).

Ontwikkeling werkloosheid naar leeftijd

Ontwikkeling werkloosheid naar geslacht

3. Binding met arbeidsmarkt blijft toenemen

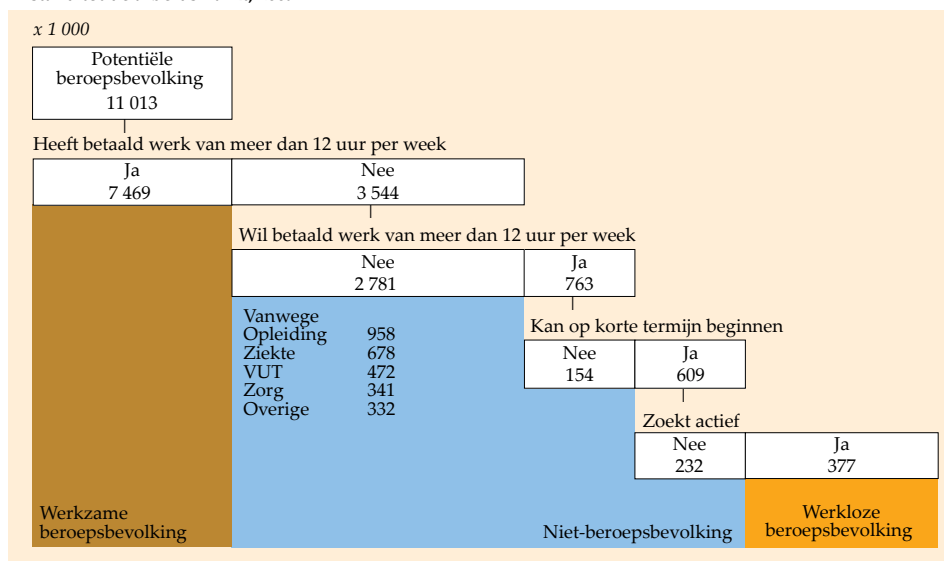
- Deeltijdwerk onveranderd in de lift
- Arbeidsdeelname vrouwen blijft toenemen

In 2009 is de beroepsbevolking gegroeid tot gemiddeld 7,8 miljoen personen. Dit aantal is het hoogste dat ooit bereikt is. Het grootste deel, 7,5 miljoen personen, had een betaalde baan van 12 uur of meer per week en behoorde daarmee tot de werkzame beroepsbevolking. In 2009 waren er 3,5 miljoen personen van 15 tot 65 jaar die geen baan hadden van 12 uur of meer per week. Van hen zouden 763 duizend personen wel een dergelijke baan willen. Slechts 377 duizend van hen worden beschouwd als werkloos. De anderen zijn óf niet op korte termijn beschikbaar, óf hebben niet actief naar werk gezocht. Zij behoren per definitie niet tot de beroepsbevolking. Het wel of niet willen werken geeft de binding met de arbeidsmarkt weer. Personen die niet kunnen of willen werken behoren eveneens niet tot de beroepsbevolking. Het aantal personen dat niet participeert op de arbeidsmarkt daalt sinds 2004. Deze daling is vooral zichtbaar bij de mensen die zeggen niet te willen of kunnen werken. Steeds meer niet-werkenden begeven zich op de arbeidsmarkt, waardoor de werkzame beroepsbevolking toeneemt.

Deeltijdwerk blijft onveranderd in de lift

Het aandeel deeltijdwerkers in de beroepsbevolking neemt nog elk jaar toe. Dit hangt samen met de gestegen arbeidsdeelname van vrouwen die overwegend in deeltijd werken. In 2009 werkten bijna 3 miljoen mensen in deeltijd, 12 tot 35 uur per week. Dit is bijna

Afstand tot de arbeidsmarkt, 2009

een verdubbeling van het aantal in 1996. In dezelfde periode bleef het aantal voltijders (arbeidsduur 35 uur of meer per week) nagenoeg onveranderd op 4,5 miljoen. Daarmee is de stijging van de omvang van de werkzame beroepsbevolking in de afgelopen 14 jaar volledig toe te schrijven aan mensen die in deeltijd werken.

Vrouwen werken echter veel vaker in deeltijd dan mannen. Van de mannelijke werkzame beroepsbevolking werkt slechts 16 procent in deeltijd, terwijl dat bij vrouwen 70 procent is. Dat verschil is al jaren ongeveer gelijk.

Arbeidsdeelname vrouwen blijft toenemen

De arbeidsdeelname van vrouwen is de afgelopen tien jaar sterk gestegen. In 2009 is de bruto participatiegraad van vrouwen 63 procent, terwijl deze in 2001 nog 54 procent was. Daarmee naderen ze gestaag de arbeidsdeelname van mannen die al jaren stabiel is rond 78 procent. Hierbij moet de kanttekening worden geplaatst dat vrouwen overwegend in deeltijd werken en mannen overwegend voltijd. In arbeidsvolume blijven vrouwen daarmee dus nog wel verder achter bij mannen.

Vrouwen die later zijn geboren, werken meer dan voorheen. Dit heeft vooral te maken met het feit dat minder vrouwen dan voorheen stoppen met werken nadat ze kinderen hebben gekregen. De geboorte van het eerste kind ligt gemiddeld rond het 29e levensjaar van een vrouw. Vanaf die leeftijd neemt de arbeidsparticipatie weliswaar nog steeds af, maar de afname is steeds zwakker geworden. Ter illustratie: onder vrouwen die geboren zijn in de periode 1961–1965 daalde de arbeidsparticipatie tussen hun 29e en 33e levensjaar van 74 procent naar 70 procent. Bij vrouwen geboren in de periode 1966–1970 daalde deze van 77 procent naar 76 procent. Voor zover ze wel gestopt zijn met werken, keren ze op latere leeftijd toch vaak terug op de arbeidsmarkt. Bij vrouwen geboren tussen 1951 en 1955 was de bruto arbeidsparticipatie op hun 39e levensjaar 61 procent. Op hun 45e was deze gestegen tot 68 procent. Voor vrouwen geboren tussen 1956 en 1960 was de bruto arbeidsparticipatie respectievelijk 67 procent en 74 procent.

De bruto arbeidsdeelname van vrouwen neemt toe met de cohorten. Deze toename geldt niet voor het aandeel vrouwen dat voltijd werkt. Dat aandeel ligt onder de jongere cohorten op een zelfde niveau als bij de oudere cohorten. Dit betekent dat de toename van de arbeidsdeelname onder vrouwen louter het gevolg is van vrouwen die in deeltijd werken.

Zorg voor gezin of huishouden steeds minder reden om niet te werken

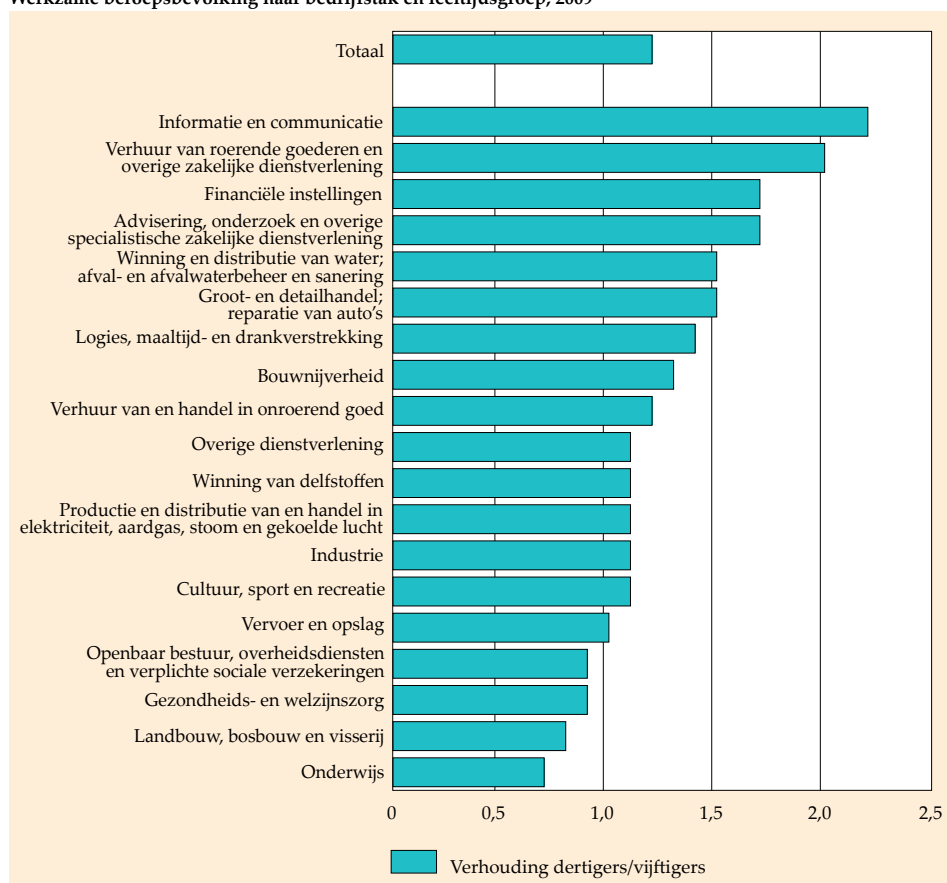
Mensen kunnen diverse redenen hebben om niet op zoek te gaan naar betaald werk. De belangrijkste redenen om niet actief te zijn op de arbeidsmarkt zijn het volgen van een opleiding, ziekte of arbeidsongeschiktheid. Het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd of vervroegde uittreding staat op de derde plaats, gevolgd door zorg voor het gezin of huishouden. Zorg is steeds minder reden om niet naar betaald werk te zoeken. In 2001 stond zorg als reden om niet te werken nog op de tweede plaats. In 2009 ging het om 341 duizend personen, terwijl dat er in 2001 nog 765 duizend waren. Deze groep bestaat voor het overgrote deel uit vrouwen. Van de vrouwen die niet willen of kunnen werken, gaf nog maar 19 procent deze zorg als reden aan.

4. Vergrijzing beroepsbevolking zet door

- Vooral vergrijzing in het onderwijs
- Steeds meer banen vervuld door 65-plussers

De arbeidsdeelname van ouderen (55-plussers) is het afgelopen decennium sterk toegenomen. Met een bruto participatiegraad van 50 procent participeren zij duidelijk vaker dan jongeren (15 tot 25 jaar), terwijl zij in 2007 nog minder deelnamen dan de jongeren. Hieraan liggen twee ontwikkelingen ten grondslag. Enerzijds blijven vrouwen langer werken of treden op latere leeftijd opnieuw in (zie vorige paragraaf). Anderzijds heeft het afschaffen van allerlei maatregelen van vervroegde pensionering geleid tot een algemene latere uittreding. Er is echter nog steeds een vrij groot verschil met de arbeidsdeelname van 25-tot 55-jarigen. Van hen participeerde 85 procent in 2009.

Werkzame beroepsbevolking naar bedrijfstak en leeftijdsgroep, 2009

Vooraf vergrijzing in onderwijs

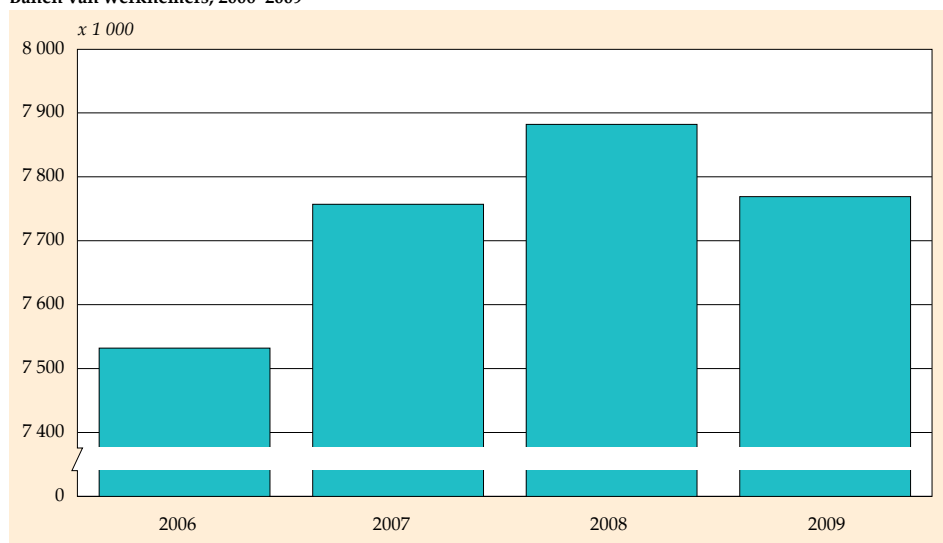
De beroepsbevolking vergrijst snel. Dit is goed zichtbaar door het aantal vijftigers in de beroepsbevolking te vergelijken met het aantal dertigers. In 2001 waren er nog 1,7 keer zoveel dertigers als vijftigers in de werkzame beroepsbevolking. In 2009 waren dit er nog maar 1,2 keer zoveel. In sommige bedrijfstakken zijn de verhoudingen tussen dertigers en vijftigers nog schever. In het onderwijs waren in 2009 anderhalf keer zoveel vijftigers als dertigers aan het werk.

Vergrijzing kan problematisch worden voor sectoren waarin op termijn geen grote krimp in de werkgelegenheid te verwachten valt. Het onderwijs zal in deze een testcase worden voor andere bedrijfstakken: hoe kan een grote uitstroom via natuurlijk verloop met instroom gecompenseerd worden?

Ook in de landbouw, het openbaar bestuur en de gezondheidszorg werken minder dertigers dan vijftigers. In de zakelijke en financiële dienstverlening is er minder sprake van vergrijzing, evenals in de horeca en handel. In die bedrijfstakken werken relatief veel jonge mensen.

In het voorgaande zijn de ontwikkelingen in de werkzame beroepsbevolking beschreven. Het merendeel hiervan heeft een of meerdere banen in loondienst. Naast werknemers uit de werkzame beroepsbevolking, zijn er ook 65-plussers die nog een baan hebben. Banen vormen daarmee een ander aspect van de arbeidsmarkt dan de werkende beroepsbevolking. De onderstaande paragrafen gaan in op de ontwikkelingen in het aantal banen met het bijbehorende type contract.

Banen van werknemers, 2006–2009

Aantal banen van werknemers neemt af in 2009

Het gemiddeld aantal banen is tussen 2006 en 2008 toegenomen met 350 duizend. Tussen 2008 en 2009 is het gemiddeld aantal banen weer wat afgenomen met 75 duizend. In 2009 vervulden werknemers in Nederland gemiddeld ruim 7,7 miljoen banen. Dit is inclusief personen die als directeur in dienst zijn van hun eigen onderneming. 54 procent van de banen werd bezet door mannen, 46 procent door vrouwen. Er zijn meer banen dan werknemers, omdat een werknemer tegelijkertijd meerdere banen kan hebben.

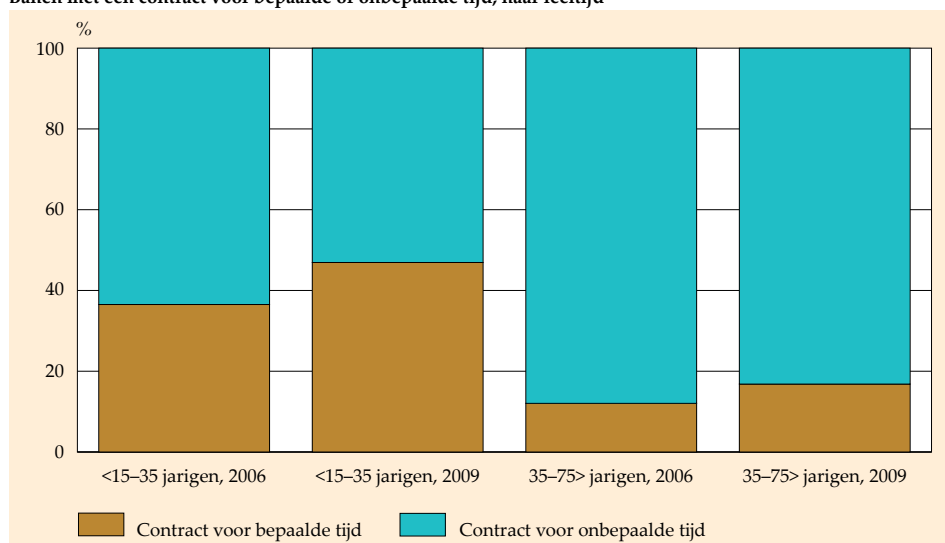
Vooraf jongeren hebben contracten voor bepaalde tijd

Een arbeidsovereenkomst kan voor bepaalde of onbepaalde tijd zijn. Banen met een contract voor onbepaalde tijd zijn over het algemeen gunstiger voor de werknemer dan banen met een contract voor bepaalde tijd vanwege de hogere baanzekerheid. Sinds 2006 is het gemiddeld aantal banen met een contract voor bepaalde tijd gestegen en met een contract voor onbepaalde tijd gedaald. Mensen van boven de 35 jaar hebben veel vaker een baan met een contract voor onbepaalde tijd, terwijl mensen die jonger zijn dan 35 jaar bijna net zo vaak een contract voor bepaalde tijd als een contract voor onbepaalde tijd hebben.

In 2006 had nog 63 procent van de werknemers jonger dan 35 jaar een baan voor onbepaalde tijd. In 2009 was dit aandeel gedaald tot 53 procent. Als de trend zich doorzet zal bij de jongeren het aantal banen voor bepaalde tijd binnenkort gelijk zijn aan het aantal banen voor onbepaalde tijd. Banen van werknemers ouder dan 35 jaar hadden in 2006 voor 88 procent een contract voor onbepaalde tijd. In 2009 was dit aandeel gedaald tot 83 procent.

De verschuiving van banen voor onbepaalde tijd naar banen voor bepaalde tijd is voor mannen en vrouwen vergelijkbaar. Tussen 2006 en 2009 is 7 procent van de banen verschoven van onbepaalde naar bepaalde tijd.

Banen met een contract voor bepaalde of onbepaalde tijd, naar leeftijd

Natuurlijk verloop is een belangrijke oorzaak. Oudere werknemers die met pensioen gaan hebben procentueel vaker een baan voor onbepaalde tijd dan jongere werknemers.

Steeds meer banen vervuld door 65-plussers

Ook na de (huidige) pensioengerechtigde leeftijd blijven werknemers banen invullen. In 2009 hadden personen ouder dan 65 jaar samen bijna 69 duizend banen. Ruim 6 duizend banen waren zelfs van werknemers ouder dan 75 jaar.

Driekwart van de banen van 65-plussers wordt ingevuld door mannen. 68 Procent van deze mannen werkt in de commerciële dienstverlening. Onder deze sector vallen de uitzendbureaus, waarin bijna 14 duizend banen ingevuld worden door mannen ouder dan 65 jaar, en de detailhandel waarin mannen boven de 65 ruim 10 duizend banen invullen.

Ook steeds meer vrouwen blijven actief op de arbeidsmarkt. De banen van vrouwen ouder dan 65 jaar bevinden zich net als bij mannen grotendeels in de commerciële dienstverlening, met name bij de uitzendbureaus en in de detailhandel. Er zijn echter ook veel vrouwen van boven de 65 die in de niet-commerciële dienstverlening werken (30 procent), voornamelijk in de zorg.

Toelichting

Banen

Het aantal banen betreft een jaargemiddelde. Het wordt berekend door het totaal aantal kalenderdagen dat iemand een baan heeft te delen door het totaal aantal dagen van het betreffende jaar. Als iemand op dezelfde datum meer dan één baan heeft, kan het dus zijn dat een persoon meerdere banen in het jaar heeft. Heeft een persoon echter banen die elkaar in de tijd opvolgen, dan tellen deze banen op tot 1 (of minder) banen op jaarbasis.

Beroepsbevolking

Volgens deze definitie worden tot de beroepsbevolking gerekend:

- personen die ten minste 12 uur per week werken, of
- personen die werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste 12 uur per week gaan werken, of
- personen die verklaren ten minste 12 uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste 12 uur per week te vinden.

Van de beroepsbevolking worden personen die ten minste 12 uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend en degenen die niet of minder dan 12 uur per week werken tot de werkloze beroepsbevolking.

Beschikbaar

Beschikbaar zijn alle personen die binnen twee weken in een nieuwe werkkring kunnen beginnen of die binnen drie maanden kunnen beginnen omdat een termijn van twee weken niet haalbaar is wegens een opzegtermijn van de huidige werkkring (als men werk heeft van minder dan 12 uur), het afronden van vrijwilligerswerk, het moeten regelen van kinderopvang of wegens vakantie of ziekte.

Bruto arbeidsdeelname (of bruto participatiegraad)

Beroepsbevolking in procenten van de bevolking.

Netto arbeidsdeelname (of netto participatiegraad)

Aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Werkloosheidspercentage

De werkloze beroepsbevolking in procenten van de beroepsbevolking.

Werkzame beroepsbevolking

Zie Beroepsbevolking.

Zoekactiviteiten

Van het ontplooiën van activiteiten om werk te vinden is sprake als betrokkene verklaart de afgelopen vier weken iets te hebben gedaan om werk te vinden. Personen die het afgelopen half jaar iets hebben gedaan om werk te vinden maar in de afgelopen vier weken niet vanwege het wachten op de uitslag van een sollicitatieprocedure worden eveneens tot de personen gerekend die activiteiten hebben ontplooid om werk te vinden.

Referenties

Mol, M. 2008, Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders. In: Sociaal-economische trends, 5 (1), p. 11-16.

Kerncijfers: Arbeidsmarkt

	1996	2000	2008	2009
	%			
Bruto participatiegraad	63,5	67,0	70,9	71,2
Netto participatiegraad	58,7	64,5	68,2	67,8
Werkloosheid	7,5	3,8	3,8	4,8
	x 1 000			
Bevolking 15-64 jaar	10 534	10 729	10 997	11 013
Werkzame beroepsbevolking	6 185	6 917	7 501	7 469
Arbeidsduur				
Parttime	1 741	2 223	2 910	2 965
Fulltime	4 443	4 694	4 591	4 504
Geslacht				
Man	3 870	4 162	4 266	4 200
Vrouw	2 315	2 755	3 235	3 269
Opleidingsniveau				
Laag	1 798	1 921	1 743	1 696
Middelbaar	2 829	3 074	3 244	3 209
Hoog	1 539	1 890	2 448	2 498
Herkomst				
Autochtonen	5 360	5 843	6 109	6 074
Westerse allochtonen	515	625	686	690
Niet-westerse allochtonen	308	449	694	692
Leeftijd				
15 tot 25 jaar	770	825	832	802
25 tot 35 jaar	1 965	2 000	1 704	1 670
35 tot 45 jaar	1 704	1 952	2 119	2 069
45 tot 55 jaar	1 360	1 605	1 879	1 912
55 tot 65 jaar	387	534	968	1 015
Werkloze beroepsbevolking	501	270	300	377
Geslacht				
Man	228	114	142	197
Vrouw	273	157	158	180
Opleidingsniveau				
Laag	221	115	113	136
Middelbaar	191	100	118	152
Hoog	87	53	66	84
Herkomst				
Autochtonen	359	181	195	246
Westerse allochtonen	55	34	36	45
Niet-westerse allochtonen	85	55	68	85
Leeftijd				
15 tot 25 jaar	112	59	76	99
25 tot 35 jaar	149	69	55	79
35 tot 45 jaar	131	70	65	80
45 tot 55 jaar	92	55	61	71
55 tot 65 jaar	18	16	43	48
Niet beroepsbevolking	3 848	3 542	3 196	3 167

Kerncijfers: Banen van werknemers

	2006	2007	2008	2009
	<i>x 1 000</i>			
Totaal aantal banen	7 532	7 757	7 882	7 769
Geslacht				
Mannen	4 124	4 225	4 268	4 164
Vrouwen	3 408	3 532	3 614	3 606
Type contract				
Contract voor bepaalde tijd	1 617	1 964	2 149	2 181
Contract voor onbepaalde tijd	5 708	5 579	5 529	5 394
Directeur-grootaandeelhouder	207	215	204	194
Leeftijd				
<15-25 jaar	1 318	1 388	1 428	1 384
25-35 jaar	1 700	1 701	1 690	1 644
35-45 jaar	1 977	2 001	1 987	1 912
45-55 jaar	1 687	1 747	1 791	1 799
55-65 jaar	797	862	923	964
65-75 jaar	47	52	57	60
75 jaar of ouder	6	6	6	6
